

ДОЦІЛЬНІСТЬ ЗАСТОСУВАННЯ ФУНКЦІОНАЛЬНОГО КАЛЬКУЛЮВАННЯ СОБІВАРТОСТІ БАНКІВСЬКИХ ПОСЛУГ ТА ЇХ ФУНКЦІОНАЛЬНО-ВАРТІСНОГО АНАЛІЗУ

Підприємницька діяльність господарюючих суб'єктів спрямована на одержання прибутку. Саме наявність прибутку або можливість його одержання спонукає їх виходити в певну сферу діяльності, а за відсутності прибутку або навіть загрози його відсутності — покидати певний сегмент ринку. Це безпосередньо стосується і комерційних банків, які, як і інші суб'єкти господарської діяльності, орієнтовані на прибутковість — здатність створювати прибуток. Формально прибуток — це результат зменшення суми доходів на суму витрат. Тобто одним з показників, що визначає прибутковість діяльності того чи іншого суб'єкта господарювання, в тому числі і комерційного банку, є витрати. Отже, однією з найважливіших видів інформації в управлінському обліку є інформація про витрати. Продовжуючи думку, необхідно відзначити, що сума витрат суб'єктів господарської діяльності за певний період дає можливість скласти лише загальне уявлення про його прибутковість, ефективність діяльності. Значно важливішою є інформація про витрати на виробництво конкретного виду продукції, надання конкретної послуги, тобто їх собівартість.

В той час, коли для підприємств в значній мірі визначене теоретичне підґрунтя розрахунку собівартості продукції, а також надбано значний практичний досвід такої роботи, комерційні банки України лише в останні роки стикаються з цією проблемою впритул. Це пояснюється загостренням конкурентної боротьби на ринку банківських послуг та загальним зниженням доходності банківської діяльності в Україні.

У зв'язку з цим виникає питання про можливість застосування методів розрахунку собівартості на промислових підприємствах до банківських послуг. Для обох цих суб'єктів господарювання калькулювання прийнятне і як метод бухгалтерського обліку, і як процес віднесення тих чи інших видів затрат безпосередньо на носії цих затрат. Об'єктами обліку затрат в комерційних банках є відділи, окремі банківські операції і т.п., об'єкти калькулювання — банківські продукти. Як бачимо, принципова відмінність розрахунку собівартості банківських послуг від собівартості промислової продукції полягає саме в специфічності об'єктів калькулювання в комерційних банках.

Специфічність банківських послуг, як об'єктів калькулювання, полягає, по-перше, в тому, що ці послуги стосуються оперування коштами, які не є власністю комерційного банку, а належать фізичним і юридичним особам-клієнтам банку. По-друге, більшість банківських послуг є достатньо однотипними і повторюваними (наприклад, видача готівки, доміцляція векселя тощо).

Отже, зі специфічності об'єкта калькулювання собівартості банківських продуктів випливає, що і методи, які застосовуються при обчисленні собівартості промислової продукції, не можна беззастережно переносити на банківську практику. Так, попередільний метод в комерційних банках може бути застосований лише при калькулюванні собівартості окремих специфічних банківських продуктів (наприклад, впровадження на підприємстві-клієнті банку зарплатного проекту із запровадженням пластикових карток VISA і встановленням на підприємстві банкомату). Позамовний метод, на нашу думку, може бути застосований тільки на підприємствах. Нормативний метод використовується деякими комерційними банками для встановлення нормативних кошторисів витрат, але в умовах постійної мінливості економічної ситуації застосування цього метода для розрахунку собівартості банківських послуг є обмеженим.

Як бачимо, традиційні методи калькулювання собівартості продукції для банківської практики не завжди прийнятні. На нашу думку, комерційним банкам доцільно визначати собівартість своїх послуг шляхом функціонального калькулювання витрат [3, с.70–71]. Таке калькулювання припускає, що в тривалому періоді більшість витрат є постійними, а окремі продукти створюють попит на ті чи інші види діяльності банку. Отже, необхідно виявити ці зв'язки та віднести ці витрати на продукт.

Функціональне калькулювання витрат на банківські продукти включає такі етапи:

— визначення основних видів діяльності, які мають місце в банку;

— створення для кожного виду діяльності центру витрат;

— визначення носія витрат для кожного виду діяльності;

— визначення критерію розподілу витрат по кожному виду діяльності на продукт у відповідності з його потребою в ній.

Отже, функціональне калькулювання собівартості банківських послуг дає можливість індивідуально підходити до кожного виду банківської діяльності та визначати достатньо точно собівартість конкретного банківського продукту. Іншими словами, собівартість того чи іншого банківського продукту — це функція залеж-

ності цієї собівартості від тих чи інших видів банківської діяльності, на які цей продукт виявляє попит.

Необхідно також відзначити, що на теоретичному рівні розгляду проблеми обчислення собівартості банківських послуг є підходи, за якими під цією собівартістю розуміють визначення коефіцієнта собівартості банківських операцій (КСБО) в цілому [2, С. 32]. Цей коефіцієнт — процентне відношення банківських витрат до обсягу активів банку, які приносять йому процентний дохід — показує собівартість однієї гривні прибуткових активів комерційного банку. Дійсно, цей підхід дає можливість для проведення операційно-вартісного аналізу активних операцій банку, але він все ж таки не дає ефективного алгоритму калькулювання собівартості окремих банківських продуктів.

Перехід до застосування функціонального калькулювання собівартості банківських послуг повинен здійснюватися з метою прийняття конкретних управлінських рішень для мінімізації собівартості банківського продукту. Але для цього недостатньо лише ефективного методу її розрахунку. Потрібен ефективний механізм аналізу даних, які отримані при розрахунку собівартості. На нашу думку, яка обґрунтовується нижче, таким механізмом в комерційному банку повинен стати функціонально-вартісний аналіз його послуг.

Функціонально-вартісний аналіз — це ефективний спосіб виявлення резервів скорочення витрат, який базується на пошуку більш дешевих способів виконання основних функцій виробничого процесу при одночасному виключенні зайвих функцій [4, С. 177]. Кінцева мета функціонально-вартісного аналізу в комерційних банках — це пошук найбільш економічних, з точки зору банку та його клієнтів, варіантів того чи іншого практичного розв'язку.

Функціонально-вартісний аналіз в комерційних банках повинен здійснюватися на основі принципів ранньої діагностики, оптимальної деталізації, послідовності та виділення основної ланки. Сутність принципу ранньої діагностики полягає в тому, що розмір виявлених резервів залежить від того, на якій стадії життєвого циклу знаходиться той чи інший банківський продукт. На промислових підприємствах ФВА найбільш ефективний на стадії, коли можна попередити зайві витрати не тільки на виготовлення виробу, а й на підготовку його виробництва. Надання послуг комерційними банками в значно меншій мірі залежить від наявності спеціального обладнання, а основні резерви зниження їх собівартості — це удосконалення методики та техніки надання цих послуг. Тому функціонально-вартісний аналіз в комерційних

банках необхідно застосовувати практично на всіх стадіях життєвого циклу продукту.

Основною ідеєю ФВА є виділення функцій, які притаманні об'єкту аналізу. Але на практиці досліджуваній об'єкт може виявитися досить складним (наприклад, обслуговування кредитної лінії, яке в банку проводить і кредитний відділ, і бухгалтерія, і відділ регулювання кредитних ресурсів тощо), тому необхідно деталізацію функцій досліджуваного об'єкта проводити в оптимальних для аналізу рамках.

Принцип послідовності при проведенні ФВА передбачає необхідність здійснення такого аналізу в чіткій послідовності із застосуванням логічної схеми деталізації — від загального до конкретного.

Принцип виділення основної ланки — ліквідація вузьких місць. Практично завжди при проведенні аналізу виявляється, що надання окремо взятої банківської послуги в найбільшій мірі залежить від певного відділу банку або технологічної операції. Тому функціонально-вартісний аналіз в першу чергу повинен бути спрямований саме на такий відділ чи операцію.

Важливо також зазначити, що функціональне калькулювання собівартості банківських послуг та їх функціонально-вартісний аналіз мають спільні етапи проведення. Так, після розрахунку собівартості банківських послуг функціональним методом ФВА вже не потребує підготовчого етапу для свого проведення, тому що отримує від функціонального калькулювання собівартості повну інформацію про умови надання послуг в конкретному банку; деталізацію досліджуваного продукту на функції, їх класифікацію, вартість кожної функції.

Основою функціонально-вартісного аналізу є його креативний етап реалізації, на якому здійснюється розробка варіантів спрощення та здешевлення технології надання банківських послуг. На цьому етапі розв'язуються задачі сумісництва функцій, можливості ліквідації зайвих функцій, здешевлення елементів послуги, встановлення різних варіантів виконання основних функцій, проводиться відбір найбільш реальних варіантів з точки зору їх реалізації.

Експериментальна перевірка пропозицій — основна мета експериментального етапу ФВА. Для її досягнення необхідно провести технічні, технологічні та економічні розрахунки, перевіряється відповідність нового варіанта надання банківської послуги потребам клієнтів банку. Інколи доцільно проводити експеримент надання того чи іншого банківського продукту в реальних умовах.

Заключним етапом проведення ФВА в комерційних банках є рекомендаційний етап, на якому повинно бути прийняте остаточне рішення щодо варіантів змін технології надання досліджуваних послуг, які б не знижували їх споживчі якості. Тобто рекомендаційний етап — це етап прийняття управлінських рішень щодо мінімізації собівартості банківських послуг, що і є метою функціонального калькулювання їх собівартості та функціонально-вартісного аналізу.

Отже, специфічність банківських послуг у порівнянні з промисловою продукцією потребує і спеціальних методів розрахунку їх собівартості. Але у виборі такого методу, за умови одержання правдивої та своєчасної інформації, постає ще одна важлива проблема — проблема мінімізації витрат на процедури розрахунку собівартості банківських послуг, адже будь-яка діяльність в організації є недоречною, якщо вона є занадто витратною та не спрямована на підвищення ефективності керування цією організацією. На нашу думку, використання функціонального калькулювання собівартості банківських послуг та їх функціонально-вартісного аналізу і є тим доцільним механізмом, який здатний постачати необхідну інформацію про витрати на надання тієї чи іншої банківської послуги для прийняття конкретних управлінських рішень.

Література

1. Закон України «Про банки та банківську діяльність» від 07.12.2000 р. № 2121—III.
2. Заруба О. Обчислення собівартості банківських операцій // Банківська справа. — 1998. — № 3 (21). — С. 31—36.
3. Котляров Т. Д. Управление затратами. — СПб.: Питер, 2001. — 160 с.
4. Савицкая Г. В. Анализ хозяйственной деятельности предприятия: 4-е изд., перераб. и доп. — Минск: ООО «Новое знание», 1999. — 688 с.

Ю. Ю. Мороз, аспірантка НДІ статистики
Держкомстат України, м. Житомир

ПРОБЛЕМИ ЕКОНОМІЧНОГО АНАЛІЗУ ІНФОРМАЦІЙНИХ РЕСУРСІВ ПОДАТКОВОЇ СТАТИСТИКИ

Сучасні умови управління підприємством вимагають розширення кола об'єктів економічного аналізу, який має охоплювати всі основні процеси господарської діяльності підприємницьких структур. В умовах ринкової економіки важливим об'єктом економічного аналізу підприємства, пов'язаним з ефективністю ви-